

UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ

UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1 (Temmuz/July 2023): 086-112

Arap Alevîlerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları

Understanding of Arab Alawî Beliefs of the Hereafter and Reincarnation

Mehmet Hanifi Yoldaş

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,

Dr., Ministry of National Education

Malatya, Türkiye

mehmethanifiyoldas@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3912-0256>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Mayıs/May 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 3 Temmuz/July 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Temmuz/July 2023

Atıf / Citation

Yoldaş, Mehmet Hanifi. "Arap Alevîlerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6/1 (Temmuz/July 2023), 086-112. <https://doi.org/10.54122/umde.1302403>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Hanifi Yoldaş).

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Lisans Bilgisi / Lisence Information

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Öz

Ülkemizin güney illeri ile Suriye topraklarında ve Lübnan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan inanç gruplarından biri olan Nusayrîler ya da Arap Alevîleri, bâtinî fırkalardan ve Şîa'nın gulâtından kabul edilen bir mezheptir. Nusayrîlerin inanç esasları tetkik edildiğinde, yaşadıkları coğrafyada yaygın olan dinlerden ve bu beldelerin kültürlerinden etkilendikleri açıkça müşahade edilmektedir. Nusayrîler için Allah'ın Hz. Ali'nin bedenine hulûl ettiği şeklindeki inançları, tenâsüh, takiyye, bâtin-zâhir, te'vil, Hızır kültü, türbe inançları, İslâm'ın yapılmasını istediği temel ibadetlere dair bâtinî görüşleriyle aşırı fikirlere sahip Şîî kökenli bir fırka nitelemesi yapılabilir. Nusayrîler, ahiret hayatının varlığını kabul ettiklerini ifade etmekle birlikte cennet ve cehennem sembolik olduğuna inanırlar. Onlara göre cennet ve cehennem insanın derununda yaşadığı bir haldir. Yaşadığımız dünya, kişi için hem cennet hem de cehennem olabilir. Ölen kişinin ruhunun tekrardan dünyaya gelmek suretiyle önceki yaşamında yaptıklarının karşılığı olarak bir hayat süreceği inancına sahiptirler. Asıl olan, kişinin mümin bir Nusayrî olarak yaşamını sürdürmesi ve nihayetinde nurlar âleminde nûrânî bir varlığa dönüşmesidir. Bu mertebeye ulaşan Nusayrî nâim cennetine gidecek ve böylelikle mükâfatlandırılmış olacaktır. Mezhebin temel inanç esaslarından biri olan tenâsüh hakkında Nusayrîler, bu konunun Kur'an-ı Kerim'de geçtiğini, haliyle İslâm'a aykırı olmadığını iddia etmektedirler. Biz de bu çalışmada Nusayrîlerin tenâsüh inancı hakkındaki görüşlerini betimleyici bir bakış açısıyla ele alacağız. Herhangi bir değer yargısında bulunmadan ahiret inancı, cennet ve cehennem konusu ile reenkarnasyon hakkında fikirlerini tarafsız bir bakış açısıyla inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslâm Mezhepleri Tarihi, Nusayrîlik, Alevî, Ahiret, Cennet, Cehennem, Reenkarnasyon/Tenâsüh.

Abstract

Nusayrîs or Arab Alawîs are generally viewed to be among the esoteric sects and the gulat of the Shia residing in the southern provinces of Turkey the Syrian territories, as well as the northern areas of Lebanon. When the beliefs of the Nusayrîs are analyzed, it is evident that the towns' cultures and religious beliefs had an impact on them. Due to the beliefs of the [hulul], tanâsukh, taqiyya, batin-zahir, ta'wil, the cult of Khidr and shrine, and a number of other esoteric views about the basic Islamic rituals, the Nusayrîs is considered to be the ghulat sect with an extreme view. Although the Nusayrîs state that they accept the existence of the hereafter, they believe that heaven and hell are symbolic. According to them, heaven and hell are a state in which a person lives. The world we live in can be both heaven and hell for a person. They believe that the soul of the deceased will be born again, and will lead a life in return for what he did in his previous life. The main thing is that the person continues his life as a believing Nusayrî and eventually turns into a luminous existence in the world of light. Nusayrî who reaches this level will go to the paradise of nâim and will be rewarded in this way. Regarding the principle of reincarnation, which is one of the basic belief principles of the sect, Nusayrîs claim that this issue is not contrary to Islam, as it is mentioned in the Qur'an. In this study, we will consider the views of Nusayrîs about the belief in reincarnation from a descriptive point of view. Without making any certain judgments, we will examine the belief in the afterlife, the concept of heaven and hell, and their ideas regarding reincarnation from an impartial point of view.

Key words: History of Islamic Sects, Nusayrî, Arab Alawîs, Hereafter, Heaven, Hell, Reincarnation.

Giriş

Hicrî 3. ve 4. asırlar İslâm dünyasında ilmî ve düşünsel hareketliliklerin yaşandığı zaman dilimlerindenidir. Bu dönem, İslâm toplumu içerisinde gruplaşma ve fırkalaşma hareketlerinin arttığı, akideye dair birçok konu ile siyasî meselelerin kamuoyu gündemini meşgul ettiği bir dönemdir. Nusayrîliğin meydana çıktığı hicrî 3. asra baktığımızda Şîî

meyilli grupların Müslümanlar arasında önemli bir yer tutmaya başladığı, felsefe ve İslâm öncesi din ve inançların bu görüşlerinden etkilenen kişi ve grupların uğraşları ile toplumda yayıldığı müşahede edilmektedir.¹ Ayrıca Karmatîler'in, İsmâiliyye'nin ve İsnâaşeriyye'nin fikirleriyle dinî ve siyasî anlamda etkin olduğu bir dönemdir. Bir de Nusayrîliğin teşekkül ettiği Basra bölgesi biraz önce ifade edilen grup ve akımların etkisinin en çok hissedildiği yerlerdendir.² Nusayrîlik, sayılan bu şartlar altında mezhepleşmiştir. Genel anlamda Nusayrîliğin, Şîîliğin oluşumuna neden olan şartlardan ve ortamlardan etkilenecek meydana gelmiş bir fırka³ olduğunu söylemek mümkündür.

Nusayrîlik, görüşleri İslâm'dan kaynaklanan ve bâtinî te'villere dayanan bir fırkadır. Bâtinî fırkaların karakteristik özelliklerinden olan ve teşekkül ettikleri bölgelerin kültürlerinden, inançlarından ve dinlerinden etkilenme durumu Nusayrîlik için de geçerlidir.⁴ Nusayrîliğin yayıldığı bölgelerin kadîm inançlarından, dinlerinden ve kültürlerinden etkilenmiş eklektik bir mezhep olduğu iddia edilmektedir. Buna göre Nusayrîliğin; Sâbiîlik, Hıristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik, Zerdüştlük ve Budizm'den etkilendiği ifade edilir.⁵ Kimi araştırmacılar Nusayrîliği İslâmî bir mezhep olarak kabul etmektedirler.⁶ Günümüzde bazı araştırmacılar Nusayrîlerin İslâm dairesinde olup olmadıklarını tartışmanın gereksiz olduğunu ifade ederler.⁷ Gerçek olan husus ise Nusayrîlerin kendilerini İslâm dairesi içerisinde Şîî kökenli bir fırka olarak ifade etmeleridir.⁸ Bu sebepten onları İslâm kültürel havzası içerisinde bir değer olarak ele almak mümkündür. Semavî dinlerin tamamı öldükten sonra dirilmenin vuku bulacağına, ahiret hayatının, cennet ve cehennem hak olduğuna inanırlar. İslâm kültür dairesi içinde sayılan Nusayrîler de ahiret hayatının var olduğuna inanırlar. Ancak Nusayrîler bu inanç esasını bâtinî te'villere tabi tutarak kendi düşünce sistemleri içinde yorumlarlar. Bugün daha çok Uzak Doğu ve Hint dinlerinde görülen reenkarnasyon inancı tüm canlılığı ile Nusayrîlerde de görülür. Ahiret inancı ile reenkarnasyon fikrinin birbirine zıt fikirler olduğu gerçeğine mukabil Nusayrîler her iki inancı da bağdaştırmışlardır. Bu konudaki fikirlerini Kur'an-ı

¹ Reyhan Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye: Nusayri-Alevi İnancında Nida ve Takiyye Uygulaması", *Eskiye: Sosyal Bilimler Dergisi* 46 (2022), 68.

² İnan Keser, *Nusayriler: Arap Alevîliği* (İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2002), 17-18.

³ Mazlum Uyar, "Nusayrîlik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, ed. Hasan Onat - Sönmez Kutlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 299.

⁴ Ethem Ruhi Fırlah, *Günümüz İslâm Mezhepleri* (İzmir: İzmir İlâhiyât Vakfı Yayınları, 2011), 370.

⁵ M. Hanefi Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 26.

⁶ Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 22.

⁷ Hüseyin Türk, "Nusayrîliğin Tarihi Kökeni ve Gelişmesi", *Alevîlik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 17 (2018), 71.

⁸ Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye", 54-55.

Kerim'den ayetlerle ve bâtinî te'villerle temellendirirler. Tenâsüh inancı Nusayrîleri diğer İslâm mezheplerinden ayıran esaslardan en önemlisidir. Biz bu çalışmamızda özellikle Türkiye'de yaşayan Arap Alevîleri de denilen Nusayrîlerin ahiret inançlarını ve tenâsüh görüşlerini inceleyeceğiz. Nusayrîlerin tenâsüh hakkındaki fikirlerine dair bir değerlendirmede bulunmadan, konuyu betimleyici bir yöntemle ele almak suretiyle Nusayrî düşüncüyü ortaya koymaya gayret edeceğiz. Tenâsüh inancı hakkında ülkemizde yaşayan günümüz Nusayrî şeyhlerinin eserlerine müracaat etmek ve bu şeyhlerle farklı zamanlarda bazı araştırmacıların yaptıkları mülakatlara başvurmak suretiyle konu hakkında incelemelerde bulunacağız.

1. Nusayrîliğin Teşekkül Sürecine Kısa Bir Bakış

Hicrî üçüncü asırda Basra'da teşekkül eden Nusayrîlik, Şîî İmâmiyye'nin onuncu imamı Ali el-Hâdî (ö. 254/868) ve on birinci imamı Hasan el-Askerî (ö. 260/874) döneminde Kûfe ve Sâmerâ'da yaşamış olan Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî (ö. 270/883) tarafından kurulmuştur.⁹ Fırka, İbn Nusayr'a nispet edildiği için bu isimle anılmaktadır.¹⁰ Erken dönem mezhepler tarihçilerinin eserlerine baktığımızda, bunlardan Bağdâdî (ö. 429/1037-38) Nusayrî isminin yerine "Nemîriyye" ismini kullanırken¹¹ Eş'arî (ö. 324/935-36) de fırkayı "Nemîriyye" olarak ve Râfizî firkalardan biri şeklinde zikreder.¹² Nevbahtî'ye (ö. 310/922 [?]) göre ise Muhammed b. Nusayr, Ali el-Hâdî'nin imameti zamanında kendisinin onun tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu iddia etmiş ve Ali el-Hâdî hakkında aşırı görüşler ortaya atmıştır. O'nun ilâh olduğunu söylemiş, hulûle ve tenâsühe inanmış, ayrıca haramları helal kılmıştır.¹³ İbn Nusayr, on birinci imam Hasan el-Askerî'nin tabilerinden

⁹ İlyas Üzümlü, "Nusayrîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/271; Fıçlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 361; Mehmet Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2014), 308.

¹⁰ Mustafa Öz, "Nusayriyye", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler* (İstanbul: Ensar Yayınları, 1999), 181; Uyar, "Nusayrîlik", 300; Üzümlü, "Nusayrîlik", 33/270; Keser, *Nusayrîler: Arap Aleviliği*, 15; İrfan Abdülhamid Fettah, "Nusayriyye", çev. Avni İlhan, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 360; Abdulhamit Sinanoğlu, "Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri", *İlahiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Sempozyumu (Günümüz İnanç Problemleri)* (Erzurum: y.y., 2001), 319; İsmail Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayrîler)* (İstanbul: Etik Yayınları, 2006), 17; Reyhan Erdoğan Başaran, "Er-Risâletü'l-Numâniyye Eseri Doğrultusunda Nusayrî-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı", *e-Makâlât: Mezhep Araştırmaları* 14/2 (2021), 950; Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 21.

¹¹ Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak ve beyânü'l-fırkatî'n-nâciye minhüm*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004), 252.

¹² Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfî'l-musallîn*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Misriyye, 1950), 1/86.

¹³ Ebû Muhammed el-Hasen b. Mûsâ en-Nevbahtî, *Fırakü's-Şîa*, ed. Seyyid Muhammed Al-i Bahrî'l-Ulum (Necef: el-Mektebetü'l-Murtazaviyye, 1936), 147.

olup¹⁴ Nusayrîler tarafından el-Askerî'nin babı olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Nusayrîlere göre İbn Nusayr, el-Askerî'nin ölümünden sonra on ikinci imam Muhammed el-Mehdî'nin (gaybeti 260/874) gaybetinde onun sefirliğini yapmıştır.¹⁶

Nusayrîliğin isimlendirilmesi ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden en çok kabul göreni fırkanın ismini Muhammed b. Nusayr'dan aldığı şeklindeki görüştür.¹⁷ Nusayrî şeyhlerinden Mahmut Reyhani'ye göre Nusayrî kelimesi Muhammed b. Nusayr'dan gelmektedir.¹⁸ Çünkü kendileri on birinci imam Hasan el-Askerî'nin yanında yetişen Muhammed b. Nusayr'ın cemaatidirler. Muhammed b. Nusayr'dan yüz yıl sonra yaşayan Hamdân el-Hasîbî (ö. 346/957 veya 358/969) ise mezhebin inanç felsefesini sistematize eden kişidir.¹⁹ Ancak Nusayrî şeyhlerinden Nasreddin Eskiocak,²⁰ Nusayrî isminin Muhammed b. Nusayr'a bağlananlar anlamında kullanımının doğru olmadığını söyler. Ona göre Hz. Ömer zamanında Şam bölgesini fetih için gelen orduya Medine'den yola çıkan ve 450 kişiden oluşan bir askeri kuvvetle yardım edilmiştir. Bu gelen kuvvet içerisinde Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'ye biat eden Alevîler de bulunmaktaydı. Bu kişiler Hz. Ali'nin imamlığını kabul edenlerdi. Yardıma gelen bu kişiler o bölgeyi fethettiler. Fethettikleri bu bölgedeki dağlara Ansariye Dağları ve buralara yerleşenlere de Nusayrî denilmeye başlandı.²¹ Şeyh Eskiocak bu görüş dışındaki diğer adlandırmaların tümünün batıl olduğunu ve iftira içerdiğini söyler.²² Günümüz araştırmacılarından Bulut, fırkanın isimlendirilmesi ile ilgili en makul görüş, mezhebin kurucusu olan Muhammed b. Nusayr'a

¹⁴ Naim Tozlu, Ürkmez Selahattin, *Nusayrîler: Tarih, İnanç, Edebiyat ve Kaynakça* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 31; Fettah, "Nusayriyye", 349; Onarlı, *Arap Alevîliği (Nusayrîler)*, 53; Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Alevîler* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 22.

¹⁵ Ömer Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)* (Adana: Gözde Yayınları, 2011), 27; Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye", 64.

¹⁶ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîlik ve Kolları* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 587; Muhammed Emin Galip Tavail, *Nusayrîler Arap Alevîlerin Tarihi*, çev. İsmail Özdemir (İstanbul: Çivi Yazıları Yayınları, 2000), 164.

¹⁷ Üzüm, "Nusayrîlik", 33/270; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 24; Nusayrîliğin isimlendirilmesi ile ilgili yapılan değerlendirmeler için bk. Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 308-309.

¹⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2*, 21.

¹⁹ Piri Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevîleri (Nusayrîler) ve İnanç Esasları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 281.

²⁰ Aydın'ın, Nusayrî şeyhlerinden Eskiocak ile yaptığı röportajda "Nasrettin Eskiocak kimdir? sorusuna kendisi; "Ben 1939 Antakya Harbiye doğumlu Abdullah oğlu Nasrettin Eskiocak. Genellikle Hatay'da Antakya'da Alevîlerin ileri gelen ve büyük saydıkları ailelerinden olan, Antakya ve Hatay'da Alevîlerin önder saydıkları Şeyh Davut ailesiyle bilinmekteyiz. Rahmetli pederimiz 87 yaşında vefat etmiştir. Babası Şeyh Davut tanınan, sevilen, sayılan din önderi bu yörenin büyüklerindedir. Bizler 250 yıldan beri Harbiye'de oturmaktayız. Bu zaman içerisinde Alevîlerin din işlerini görmüş olan bu aile her kesimden Antakya ve çevresinde taktir kazanan bir ailedir." ifadeleriyle tanıtmaktadır. Ayhan Aydın, *Günümüz Alevî, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri* (İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006), 430.

²¹ Nasreddin Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din* (İstanbul: Can Yayınları, 2006), 145; Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevîleri", 281; Aydın, *Günümüz Alevî, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderleri*, 437-438.

²² Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 146.

atfen verildiği şeklindeki görüştür demektedir.²³ Fırka için Nusayrî ismi kullanılsa da Nusayrîler kendileri Alevî adıyla anılmayı tercih ederler.²⁴ İfade etmek istediğimiz bir husus da Nusayrîler, kendilerinin diğer Alevîlerle karıştırılmaması için Arap Alevîliği, Nusayrî Alevîliği, Suriye Alevîliği veya Çukurova Alevîliği gibi isimlerin kullanımını tercih etmeleridir.²⁵ Şeyh Eskiocak ise kendi lakaplarının/adlarının Alevilik olduğunu ve bunun dışında başka bir şeyi kabul etmeyeceğini ifade eder.²⁶

Muhammed b. Nusayr tarafından kurulan Nusayrîlik, İbn Nusayr'ın ölümünden sonra fırkanın başına aynı zamanda öğrencisi de olan Muhammed b. Cündeb (ö. 3. yüzyılın son çeyreği) geçti. İbn Cündeb'ten sonra Muhammed el-Cenân el-Cünbülânî (ö. 287/900) Nusayrîlerin dinî önderi oldu.²⁷ el-Cünbülânî fırkanın görüşlerinin yayılması için bazı beldelere seyahatler düzenledi ve bu seyahatlerden biri olan Mısır'a gittiği zaman Ebû Abdullah Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî'yi kurmuş olduğu tarikata yani Cünbülânî tarikatına intisap ettirdi. Hasîbî de Cünbülânî ile birlikte Cünbülâ kasabasına geldi.²⁸ Cünbülânî, Hamdân el-Hasîbî'ye çeşitli alanlara ait ilimleri öğreterek ona dersler verdi. Cünbülânî öldükten sonra fırkanın başına Hasîbî geçti.²⁹ Hasîbî, Nusayrî görüşleri geliştiren ve sistemli hale getiren önemli bir din adamıdır.³⁰ Kendisi için Nusayrîlerin asıl kurucusu da denilebilir.³¹ Nusayrîlerce şeyhu'd-din olarak kabul edilen Hasîbî ömrünü ilme, öğrenci yetiştirmeye ve Nusayrîliği yaymaya adanmıştır.³²

Nusayrî isminin fırkaya verilmesi Hasîbî'nin döneminden itibaren dir.³³ Hasîbî'nin vefatıyla liderlik makamına Muhammed b. Ali el-Cillî (ö. 384/994) geçti.³⁴ Aslında Hasîbî'den sonra Nusayrîler için iki şehirde, Bağdat'ta Ali b. İsa el-Cisrî ve Halep'te ise Muhammed b. Ali el-Cillî olmak üzere, mezhebin liderlik makamının devam ettirildiği görülmektedir.³⁵ el-

²³ Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", *Ortaoğru Yıllığı* 7/7 (ts.), 583; Nusayrî kelimesinin iştikakı hakkında geniş bilgi için bk. Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batınlık Örneği)* (Konya: Esra Yayınları, 1997), 15-16.

²⁴ Fiğlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 361; Nusayrî ismine dair değerlendirmeler hakkında geniş bilgi için bk. Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 582-584.

²⁵ Abdulmuttalip Arpa - Kasım Ertaş, "Bâtınî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 295.

²⁶ Aydın, *Günümüz Alevî, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderleri*, 438.

²⁷ Tavil, *Nusayrîler Arap Alevîlerin Tarihi*, 164; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 69; Fiğlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 363; Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 310.

²⁸ Tavil, *Nusayrîler Arap Alevîlerin Tarihi*, 166; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 70; Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 2, 42.

²⁹ Fiğlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 363; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 24.

³⁰ Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 17; Uyar, "Nusayrîlik", 303.

³¹ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 19-20; Onarlı, *Arap Alevîliği (Nusayrîler)*, 54; Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 2, 41.

³² Fiğlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 363; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 24.

³³ Louis Massignon, "Nusayrîlik", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 9/365.

³⁴ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 585; Onarlı, *Arap Alevîliği (Nusayrîler)*, 54; Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 2, 46.

³⁵ Erdoğan Başaran, "Nusayrî-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı", 951.

Cillî'nin halefiyse Şeyh Ebû Saîd Meymûn b. Kâsım et-Taberânî (ö. 426/1034-5) oldu.³⁶ Taberânî hem telif ettiği eserlerle hem de hasımlarına karşı vermiş olduğu mücadele ile Nusayrî inanç esaslarının sistemleşip gelişmesine çokça katkıda bulundu.³⁷ Taberânî'den sonra mahalli şeyhler kendilerine bağlı Nusayrîlerin başına geçerek fırkanın günümüze kadar devamını sağladılar.³⁸

2. Nusayrîlik İnanç Esasları

Nusayrîlerin fikirlerinin kaynağı İslâm dini olmakla beraber bâtınî te'viller düşüncelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Evrenin tümünü zâhir-bâtın ilişkisi ekseninde ele alırlar.³⁹ Nusayrîlik inancı İslâm'ın bâtınî yorumuna, Ehl-i beyt sevgisine dayanmakla birlikte tasavvuftan beslenmekte ve buna göre tanımlanmaktadır.⁴⁰ Nusayrîliğin temel inanç esaslarının farklı din, kültür ve İslâm dışı mezheplerden etkilendiği, ayrıca yaşadıkları bölgenin geleneklerinden de beslendikleri ifade edilmektedir. Bu etkilenme sonucu bir sentez inanç sistemi, senkritik bir inanç biçimi ortaya çıkmıştır.⁴¹

Nusayrî inanç akidesinin beslendiği İslâm dışı kaynaklara bakıldığında üç ayrı kaynak öne çıkmaktadır. Birinci olarak Yunan felsefesi ve Yeni Eflatunculuğun feyz-sudûr görüşündeki dinî unsurlardan beslenmiştir. İkincisi Harran putperestliğinin ruhanî ve ayrı ayrı varlıklar olarak kabul ettikleri gezegenlerin, yıldızların tanrılaştırılmasından beslenmiştir. Üçüncüsü Zerdüştlük ve Maniheizm'den beslenmiştir. Bu dinlerin nûrânî âlem ve nurların kıdemi görüşlerinden faydalanmıştır. Bu görüşler eklektik bir yapıya sahip Nusayrîliğin temel görüşlerine ciddi anlamda etki etmiştir.⁴² Müsteşrikler tarafından Nusayrîlik üzerine yapılan çalışmalarda ise Nusayrîler, Hıristiyanlık ve Yahudilikle ilişkilendirilmiştir. Nusayrî akidesi ile Hristiyan teolojisi arasında bir bağlantının olduğunu ve hatta Nusayrîlerin köken olarak Hıristiyanlıktan geldiği iddia edilmişse de⁴³ bu görüş pek kabul görmemiştir.

³⁶ Öz, "Nusayriyye", 183; Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 2, 46; Erdoğan Başaran, "Nusayrî-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı", 951.

³⁷ Uyar, "Nusayrilik", 304.

³⁸ Tavit, *Nusayriler Arap Alevîlerin Tarihi*, 171; Ergin Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevîleri)* (Ütopya Yayınevi: Ankara, 2005), 64-68.

³⁹ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", 589.

⁴⁰ Türk, "Nusayrilik Tarihi Kökeni ve Gelişmesi", 55.

⁴¹ Hüseyin Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 288; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", 26.

⁴² Fettah, "Nusayriyye", 353.

⁴³ Aytekin Şenzyeybek, "Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri", *e-Makâlât: Mezhep Araştırmaları* 6/2 (2013), 479.

Nusayrîlerin inançlarının temelinde Hz. Ali'nin ilâh olması kabulü bulunur. O tanrıdır, mabuttur, ne doğuran ne de doğrulandır, ilâhi zatı gizli olan nurun nurudur.⁴⁴ O, görünürde imam, bâtınî anlamda ise Allah'tır ve ilâhi zatı itibariyle gizlidir.⁴⁵ Onun zatı yıldızlara hâkimdir.⁴⁶ Nusayrîlere göre aşkın ve içkin nitelikte bir tanrı vardır. O'nun eşi ve benzeri olmadığı gibi saf haliyle bilinemez ve dahi anlaşılabilir. Allah, sadece somut bir varlık değildir. O'nun hem nâsûtî (beşeri/görünen) hem de lâhûtî (ilâhi/görünmeyen) olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Kullarının kendisini tanıyabilmesi ve bilmesi için, nâsûtî kalıba hulûl etmiş, yani Hz. Ali'nin şahsında zuhur edip Ali şeklinde varlığını sürdürmüştür. Hz. Ali'nin ilâhlığı bu anlamdadır.⁴⁷ Yani Ali, tanrının cisimleşmiş bedeni halidir.⁴⁸ Hz. Ali'nin tanrı olarak kabulü aşkın olan Allah'ın bir insan bedenine hulûlu anlamındadır yoksa bir beşerin ilâhlaştırılması değildir.⁴⁹ Ulûhiyet anlayışlarına göre tanrı, Hz. Ali'nin suretine hulûl ettiğinden ötürü Hz. Ali, Allah Teâlâ için Kur'an-ı Kerim'de kullanılan tüm sıfatlara sahiptir.⁵⁰ Nusayrîlere göre Hz. Ali'nin tanrılığı Hz. Muhammed'in şehadeti ile onaylanmıştır.⁵¹

Nusayrîler, İslâm'ın tevhit akidesini Hz. Ali'nin ilâhlığı ve hulûl inancı çerçevesinde yorumlamışlardır.⁵² Bu görüşe karşı çıkan Erdoğan Başaran ise bu konuda, "Ancak Nusayrî teolojisine göre, Tanrı'nın insan suretinde görünmesi Tanrı'nın bir insanda cisimleşmiş

⁴⁴ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 42; İlyas Üzümlü, "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 173-187; Hz. Ali'nin ilah olarak kabulü Kitâbu'l-Mecmû'da ikinci surede şu ifadelerle geçmektedir: "Ey Ali b. Ebi Talib! Ey her arzu edenin sevip dilediği! Ey uluhiyeti ile ezeli olan! Ey bütün yaratılmışların aslı! Sen bizim gizli ilahımız, açıkça imamımızsın." Ayrıca onbirinci surede de; "Ey parlayan ve aydınlanan yıldızlar, deveran halinde olan gökler! Bana şahitlik ediniz ki apaçık bir şekilde bilinen ve tanınan suret-i mer'iyeye Ali b. Ebi Talib'dir. O, ezeldir, birdir, tektir, sameddir, parçalanamaz, bölünemez, taksim edilemez, sayılamaz. O, benim ve sizin ilahınızdır. Sizin ilahımız ve benim ilahımdır." Ahmet Turan, "Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 9, 16.

⁴⁵ Erdoğan Başaran, "Nusayrî-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı", 959-960.

⁴⁶ Fıçlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 370-371.

⁴⁷ Uyar, "Nusayrîlik", 311; Halil İbrahim Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 332.

⁴⁸ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 590; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 28; Hüseyin Türk, "Nusayrîlerde Hızır İnanç", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 54 (2010), 227-228.

⁴⁹ Üzümlü, "Nusayrîlik", 33/272; Arpa - Ertaş, "Bâtınî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", 297.

⁵⁰ Sinanoğlu, "Nusayrîlerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon", 322.

⁵¹ Hatice Arslan, "Klâsik Nusayrî Eserlerinde Tanrı Düşüncesi" 35 (2017), 473.

⁵² Uyar, "Nusayrîlik", 311; Erdoğan Başaran, Nusayrîlerin Tanrı İnançları söz konusu olduğunda dile getirilen hulûl inancının klasik Nusayrî eserlerinde kabul edilmediğini dile getirir. O, bu konuda yaptığı çalışmada; "Nusayrîlikte yer alan Tanrı'nın insan sûretinde görünür olması da araştırmacılar tarafından hulûl inancı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak Cillî Nusayrî inancının hulûl nazariyesi ile izah edilemeyeceğini belirtmiştir. Cillî incelemeye tabi tuttuğumuz er-Risâletü'l-Numâniyye isimli nüshada hulûl nazariyesine yönelik detaylı bir izahat vermemektedir. Lakin Cillî, Taberânî tarafından yazılan ve Cillî'nin görüşlerini içeren Risâletü'l-zuhûr ve'l-butûn isimli risalede Hulûliyye'yi tekkir etmiştir. Bu risalede vahdaniyetin anlaşılması için tecellî'nin yanı sıra Hakk'ın görünürlüğü'nün anlaşılması gerektiği ifade edilmiş ve Allah'ın kuluna görünür olmasının hulûl inancı ile eşdeğer olmadığı iddia edilmiştir. Çünkü Cillî'ye ve dolayısıyla Nusayrî öğretiyeye göre Allah'ın farklı bir sûrette görünür olması demek, Allah bir insanın kişiliğinde bedene büründü demek değildir. Cillî kati bir dille Nusayrî inancında yer alan Allah'ın yarattığı varlıkların sûretinde görünür olmasını hulûl nazariyesi kapsamında içinde ele alınamayacağını belirtmektedirler. Zira Cillî'nin de işaret ettiği gibi Nusayrî inancında hulûl nazariyesinde olduğu gibi Allah başka bir varlıkta vücut bulmuyor, yalnızca insanlara kendisini başka bir varlığın sûretinde gösteriyor. Yani Hz. Ali, Allah'ın kendisini insanlığa gösterdiği bir formdur. Bu şu şekilde izah edilebilir: Ali b. Ebû Tâlib Tanrı'nın kendisidir, ancak insanlar onu Ali sûretinde görmektedirler. Başaran, "Nusayrî-Alevî İnançında Tevhid İlkesinin İzahı", 957-958.

olması demek değildir. Nusayrî metinleri Tanrı'nın bu şekilde insanda cisimleşmiş olduğunu kabul ve iddia etmenin küfür olduğunu belirtmektedir.” demek suretiyle düşüncesini ortaya koymaktadır.⁵³ Nusayrîlerce kutsal kabul edilen *Kitâbü'l-Mecmû* incelendiğinde Hz. Ali'nin ilâhlaştırıldığı burada da görülür. Onlara göre Ali mânâdır ve kendi nurundan isim olan Muhammed'i, Muhammed de bab diye kabul edilen Selmân-ı Fârisî'yi yaratmıştır. Bu üçleme Nusayrî akidesinin temelini oluşturur.⁵⁴ Nusayrîlerin tanrı inancında “mânâ-isim-bab” şeklinde üçlü bir ilâhi birlik nitelemesi bulunmaktadır. Burada mânânın bu üçlemenin oldukça ötesinde bir konumda olduğu söylenebilir. Mânâ, tanrı ile bir kabul edilir.⁵⁵ Nusayrîlere göre Hz. Ali, Hz. Muhammed'i yaratandır. Hz. Muhammed ilâh olan Hz. Ali'nin sözcüsüdür. Selmân-ı Fârisî de babı yani bu inanca girilen kapıdır.⁵⁶

Ali zatı idrak edilemediği için tabir ve tavsiften yüce, mücerret ulûhiyet için bir sembol olan “mânâ”dır. Ondaki hariçte görünen şahıslaşmış şekillerin oluşması için ilk mevcut sudûr etmiştir. Bu ilk mevcut isim yani Muhammed'dir. “İsim”in, mânânın harici ve müşahhas görüntüsü olduğu gibi “bab” da (Selmân-ı Fârisî) mücerret gayb âlemini kavramaya giden yolda sıradan insanı gideceği yere ulaştıran ruhânî yoldur.⁵⁷ Bu inanış, ayn-mîm-sîn (A-M-S) harfleriyle sembolleştirilmiş ve kelime-i şhadette, “Ben şahadet ederim ki Ali b. Ebî Tâlib'den başka ilâh yoktur, övülmüş Muhammed'den başka hicap yoktur, kendisine dönülen Selmân-ı Fârisî'den başka bab yoktur.”⁵⁸ şeklinde ortaya konulmuştur. A-M-S harfleriyle de ifade edilen bu inanç, mezhebin kurucusu Hamdân el-Hasîbî tarafından formüle edilmiştir. O, Şîîlerin karşılaştıkları takibat ve cezalardan ötürü taraftarlarının birbirini tanıması için bu formülü geliştirmiştir.⁵⁹

Günümüzde Suriye ve Lübnan dışında Türkiye sınırları içerisinde de yaşayan Nusayrîler, kendilerinin ulûhiyet anlayışı ile ilgili yukarıda ifade edilen bilgileri kabul etmemektedirler. Örneğin Piri Er'in Hatay'da görüştüğü Nusayrî şeyhlerinden Mahmut Reyhani, Allah'ın Hz. Ali'ye olağanüstü güçler verdiğini ve onun da bu güçlerle imkânsız

⁵³ Reyhan Erdoğan Başaran, “Nusayrî-Alevî İnancında Tecellî Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 555.

⁵⁴ Öz, “Nusayriyye”, 190; bu konuda geniş bilgi için bk. Erdoğan Başaran, “Nusayrî-Alevî İnancında Tevhid İlkesinin İzahı”, 958-962.

⁵⁵ Arslan, “Klâsik Nusayrî Eserlerinde Tanrı Düşüncesi”, 468.

⁵⁶ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 43.

⁵⁷ Fettah, “Nusayriyye”, 9; Üzümlü, “Türkiye’de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım”, 184; Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, 342; Palabıyık, “Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik”, 29.

⁵⁸ Turan, “Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi”, 10-11.

⁵⁹ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 37-38; Başaran, *Kitâbü'l-Mecmû*’nun Hasîbî’ye nispet edilmesi genel bir kabul olarak benimsendiğini ancak bu eserin kim tarafından nerede kaleme alındığının tam olarak bilinmediğini ifade etmektedir. Bk. Erdoğan Başaran, “Nida’dan Takiyye’ye”, 67.

olan işler yaptığını söyler. Bu duruma bakarak “Ali, Allah’tır” demediklerini söyler. Ancak Hz. Ali’nin evliyalık derecesinin çok yüksek olduğunu da ifade eder. Nusayrîler “Allah yaratıcıdır. Hz. Muhammed peygamber ve Hz. Ali de Hz. Muhammed’den sonra halife olması gereken kimsedir” görüşünü dile getirirler. Yine Nusayrîler, Hz. Ali ile Hz. Muhammed’in Allah tarafından aynı nurdan yaratıldığını söylerler.⁶⁰ Daha ilginç olan husus ise Şeyh Eskiocak, Hz. Ali’yi anlatırken Ehl-i sünnetin kabul ettiği fikirler çerçevesinde görüşler dile getirir.⁶¹ Ancak Nusayrî inancında takiyye anlayışının önemli bir yer tuttuğu düşüncesi⁶² Şeyh Eskiocak’ın bu görüşüne şüpheyile yaklaşmamıza neden olmaktadır.

3. Nusayrîlik’te Ahiret İnancı

Ahiret inancı ilkel kavimler de dâhil olmak üzere tanrıya inanan, tanrının varlığını kabul eden tüm dinlerde ve inançlarda bulunur. Bununla birlikte ahiret hayatının mahiyeti ve ne şekilde gerçekleşeceği konusunda farklı görüşler ortaya konulmuştur.⁶³

İslâm dininin temel inanç esaslarından biri ahirete imandır. Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette bu konu işlenmekte ve ahiret hayatının varlığı sıklıkla tekrarlanmaktadır.⁶⁴ Müslümanlar, inançları gereği ahiretin varlığına inanırlar. Dünya hayatının bir imtihan yeri ve ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, sevap ve cezanın gerçekleşeceğine, kimseye zerre kadar haksızlık yapılmayacağına iman ederler. Genel olarak itikadî İslâm mezhepleri içerisinde ahiret hayatının varlığını kabul etmeyen herhangi bir fırka bulunmamaktadır. Ancak ahiret hayatı ve ahvali ile ilgili bazı mezhepler tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu mezheplerden biri de Nusayrîliktir. Nusayrî olmayan araştırmacılar, Nusayrî inancında İslâm dinindeki gibi ahiret inancı olmadığını ifade ederler. Kıyametin kopması, yeniden dirilme, mahşer, mîzan, amel defteri, sırat köprüsü gibi ahiret hayatının çeşitli safhalarından bahsedilmemektedir.⁶⁵ Buna mukabil olmak üzere Uluçay’ın aktardığına göre Nusayrî şeyhlerinden Mustafa Bedri Sonay “Kur’an’da cennet ve cehennem bahsi birçok ayette geçtiği halde ahirete iman etmeyi inkâr etmek güneşin ışığını inkâr etmekten farklı olmaz” demektedir.⁶⁶ Şeyh Memet Mullaoglu ahiret inançlarıyla ilgili olmak üzere, “Maad’a inandığımız gibi Kur’an-ı Kerim’in tüm hükümlerine inanırız. Kur’an-ı Kerim ve Hz.

⁶⁰ Er, “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevîleri”, 278.

⁶¹ Nasreddin Eskiocak, *İlk Alevî Kimdir* (İstanbul: Can Yayınları, 2014), 15.

⁶² Türk, “Nusayrîlerde Hızır İnancı”, 227.

⁶³ Bekir Topaloğlu, “Ahiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/543.

⁶⁴ Topaloğlu, “Ahiret”, 1/544.

⁶⁵ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 55.

⁶⁶ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasüh (Reenkarnasyon)*, 45.

Peygamber'in (s.a.v.) bahsettiği ahiretteki ba'is, nuşur, cennet, cehennem, azap, naîm, sırat, mîzan (terazi) gibi ahirette bahsedilen her şeye inanırız." demektedir.⁶⁷ Günümüz araştırmacılarından Sertel, Nusayrîler içerisinde yaptığı gözlemlerde Nusayrîlerin kendilerini nurlar âlemine yükselmenin vaat edildiği bir toplum olarak kabul ettiklerini müşahede ettiğini söyler. O, Nusayrîlerin kötülük yapan kişi hangi din ve millettense olsun cezadan kurtulamayacaklarına inandıkları aktarır.⁶⁸ Bu ifade edilenlere bakılarak Nusayrî inancında ahiret hayatının varlığının bulunduğu söylenebilir. Ayrıca çağdaş araştırmacılarından Erdoğan Başaran da Taberânî'nin eserleri üzerine yaptığı çalışmada kıyamet konusunun ele alındığını ifade etmek suretiyle Nusayrî inancında ahiret hayatının varlığına inanıldığını ortaya koymaktadır.⁶⁹

Nusayrîlerin ahiret anlayışları tamamen bâtinî bir içeriğe sahiptir. Onlara göre ruhanî âlem iki karanlık ve iki aydınlık olmak üzere dört tanedir. Birincisi büyük parlak âlem ulûhiyetin altında yer almakta ve naîm cennetinin yer aldığı mekândır. Buraya ancak Nusayrîler gideceklerdir. İkincisi küçük parlak âlem olup düşmüş yarı maddeleşmiş olan mahlûkları tedrici bir şekilde göğe götürmek içindir. Üçüncü büyük karanlık âlemdir ve şeytanlar burada bulunur. Büyük parlak âlemin zıtları buradadır. Dördüncüsü küçük karanlık âlemdir. Sönmüş olan ışıklar bulunur. Ruhlar lanetlendikten sonra kadın ve hayvan olarak vücuda bürünürler.⁷⁰

3.1. Cennet-Cehennem

Nusayrîlerin ahiret anlayışlarında cennet ve cehennem inancı bulunmaktadır. Fakat bu inançları öteki İslâm mezheplerinin görüşlerinden oldukça farklılıklar göstermektedir.⁷¹ Nusayrîlerde cennet ve cehennem inancı, yaratılış düşünceleri paralelinde bir içeriğe sahiptir.⁷² Nusayrîlere göre cennet ve cehennem insanın kendi derununda yaşadığı bir halden ibarettir. Kulun ödüllendirilmesi veya cezalandırılması dünyadaki yaşamında olacaktır.⁷³ Cennet ve cehennem kişinin içindedir. Bu ifade ile kastedilen kişi iyi bir insansa iyi bir hayat sürer, kötü bir insansa kötü bir hayat sürer.⁷⁴ Nusayrîler cennet ve cehennemin

⁶⁷ Memet Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan* (Onur Ofset: Hatay, 2006), 65.

⁶⁸ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevîleri)*, 103.

⁶⁹ Erdoğan Başaran, "Nusayrî-Alevî İnancında Tecellî Konusu", 560.

⁷⁰ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 593; Massignon, "Nusayrîlik", 9/366.

⁷¹ Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 30.

⁷² Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 55.

⁷³ Büşra Meryem Seyit, *Nusayrîlik'te Âhiret İnancı* (Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 56.

⁷⁴ Arpa - Ertaş, "Bâtinî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", 298.

başka bir âlemde olduğuna inanmazlar. Onlara göre dünya hayatı cehennem demektir.⁷⁵ Onlar âlemi, kadîm kabul ederler ve cennet ile cehennemin sembolik olduğunu ifade ederler. Ödül ve ceza bu dünyada meydana gelecektir.⁷⁶ Nusayrîlere göre cennet ve cehennemden bahseden ayetler bâtinî bir yoruma tabi tutulmalıdır.⁷⁷

Şeyh Eskiocak, insanların dünya hayatında başlarına gelen sevinçlerin, mükâfatların veya musibetlerin aslında bir hesabın neticesi olduğunu ifade eder.⁷⁸ Nusayrîlik üzerine alan çalışmaları yapmakla bilinen Hüseyin Türk, kimi Nusayrîlerle (Salih İflasoğlu) yaptığı görüşmede; “Cennet ve cehennem insanın kendi içindedir. İnsan iyiye iyi bir yaşam sürer, kötüye kötü bir yaşam sürer. Ruh bedenden bedene girip süresini tamamladıktan sonra tanrı tarafından cennete ya da cehenneme gönderilir. Burada cennet kemale ermiş insanlar için nur ehline karışma ya da nur haline dönüşmedir. Cehennem ise bitki ya da hayvan haline dönüşmedir.”⁷⁹ demektir. Bu fikirler makalemizin ilerleyen sayfalarında inceleyeceğimiz reenkarnasyon düşüncesinin ifade edilışıdır. Nihayetinde Nusayrîler, ahiret inancını ve reenkarnasyon düşüncesini ilişkilendirecek bir çabanın içerisinde olmuşlardır.⁸⁰

Cennet ve cehennemin bu dünya yaşamında olduğu inancına sahip olan Nusayrîler, bir taraftan da fikirlerini ispatlama gayretindedirler. Örneğin Şeyh Eskiocak; “Allah’ın adaletinde bir insanın hayvan bedenine girmesini (mesh) kabul etmeyenler, bir insanın yakıcı ateş ile azap edilmesini nasıl kabul ediyorlar. Bu bir zulüm değil midir? Allah’ın bundan tenzihi gerekmez mi?” demek suretiyle bu konudaki fikrini ortaya koymaktadır. Kur’an’da anlatılan cehennem burayı hak eden kişinin iyi bir yerden kötü bir yere gönderilerek cezalandırılması anlamındadır. Dünya hayatından sonra insan için üç ihtimal vardır. Birincisi Allah’ın emirlerine riayet ederek bunları hayatında uygulamak, iyi olanları yapmaya azmetmek ve Allah’ın rızasını kazanmak suretiyle bu dünya hayatından kurtulup evliyaların bu âlemden sonra yaşamış olduğu âleme gitmektir.⁸¹ İkincisi Allah’ın emirlerini yapmakla birlikte işlediği salih amellerin azlığından ötürü tekrar insan hayatı ile yeni bir yaşama başlamasıdır. Örneğin bir öğrencinin bazı derslerdeki eksikliklerini tamamlayana kadar sınıf tekrarına kalması gibi kişinin kendisindeki eksikliklerini tamamlayana kadar

⁷⁵ Türk, *Anadolu’nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 258.

⁷⁶ Bulut, “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik”, 594.

⁷⁷ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 56.

⁷⁸ Nasreddin Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon* (İstanbul: Can Yayınları, 1998), 51.

⁷⁹ Türk, *Anadolu’nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 258.

⁸⁰ Seyit, *Nusayrîlik’te Ahiret İnançları*, 45.

⁸¹ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 141-142.

dünya hayatına devam etmesidir. Üçüncüsü Allah'ın emirlerinden uzak bir yaşamı olanların ölümlerinden sonra insan hayatına veda edip hayvan bedenine geçmesidir. Bu da Kur'an-ı Kerim'de anlatılan esfel-i sâfilîn derecesidir.⁸²

3.2. Reenkarnasyon/ Tenâsüh

Reenkarnasyon, Fransızca “réincarnation” kelimesinin dilimizde söyleniş şekli olup ruh göçü anlamına gelir.⁸³ Reenkarnasyon kelimesinin Arapçada kullanımı olan tenâsüh ise nesh kökünden türemiş bir kelimedir. İbn Manzûr (ö. 711/1311) bir şeyin birinden başka birine intikali anlamına geldiğini ifade eder.⁸⁴ İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) de n-s-h kelimesinin silmek, bozmak, değiştirmek gibi anlamlara gelmekte olduğunu ve bir şeyi kendisinden sonra gelen bir şeyle bertaraf etmek demek olduğunu söyler.⁸⁵ Tenâsühün kelime anlamı, bir şeyi silip yok etmek, gidermek ve bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek veya kopyalamak, bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymaktır. Terim anlamı ise insan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevi unsurun yani ruhun ölümden sonra bu âlemde başka bir bedene geçmesi demektir.⁸⁶ Başka bir ifadeyle ruhun bir bedenden başka bir bedene göçüne denir.⁸⁷ Yani insanın öldükten sonra yeni bir bedenle dünyaya gelmesi ve bu durumun kişinin mükemmelleşene kadar devam etmesi halidir.⁸⁸

Şehristânî (ö. 548/1153) tenâsühü, devirlerin sonsuz olarak tekrarlanması ve devamı şeklinde tanımlamaktadır. İşlenen amellerin karşılığı olan sevap ve cezanın kişiye bu dünyada verilmesidir. Kişinin yaşadığı hayat daha önceki yaşamında yaptıklarının karşılığıdır.⁸⁹ İsfahânî, tenâsüh fikrini kabul edenlerin şeriat tarafından belirlenen dirilişi/ba's inkâr ettikleri gibi bu inancın yerine ruhların sonsuza kadar bir bedenden diğer bir bedene geçeceğine inandıklarını ve bu durumun böyle sürüp gideceğini iddia ettiklerini

⁸² Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 142.

⁸³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Reenkarnasyon” (Erişim 18 Mayıs 2023).

⁸⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Kum: Neşru Edebi'l-Havze, 1985), “Nsh”, 3/61; Her iki kavramın ifade ettiği anlam aynıdır. Aralarındaki fark dünyaya geri gelmek ve tekrar doğmak için gösterilen sebeptir. Tenasüh, ceza ve mükâfat için dünyaya geri gelmek anlamındayken reenkarnasyon ise ruhun tekâmül edip olgunlaşması için geri gelmesi anlamındadır. Bk. Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 221.

⁸⁵ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylani (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1961), 490.

⁸⁶ Ali İhsan Yitik, “Tenâsüh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/441.

⁸⁷ Adnan Bülent Baloğlu, *İslâm ve Reenkarnasyon* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2016), 17; Bernard Carra De Vaux, “Tenâsuh”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 12/159; Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 168.

⁸⁸ Temel Yeşilyurt, “Tenasüh”, *Kelam El Kitabı*, ed. Ramazan Altıntaş - Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, ts.), 700; Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrilik*, 247; Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 220.

⁸⁹ Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, thk. Emir Ali Muhenna, Fâur Ali Hasan (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1993), 366-367.

söyler.⁹⁰ Tenâsüh inancına göre ölen bir kimsenin ruhunun tekrardan insan bedeninde dünyaya gelmesi bir zorunluluk olmayıp ruh, hayvan ya da bitki bedeninde de dünyaya gelebilir.⁹¹ Tenâsüh inancında asıl olan kişinin günahlarından arınması ve cezalandırılması için öldükten sonra defalarca başka bedenlerde tekrar dünyaya gelmesidir.⁹²

Tenâsüh, deneysel, mantıksal ve benzeri yollarla ispat edilememesine rağmen dinî bir inanç olarak bazı insanlar tarafından kabul edilmektedir.⁹³ Tenâsüh fikrinin kökeni Budizm ve Hinduizm gibi dinlere dayanmaktadır.⁹⁴ Tenâsüh ayrıca Roma, Yunan, Mısır ve Kelt geleneklerinde kabul gören bir inançtır. Bununla birlikte İslâm mezheplerinden kabul edilen Yezîdîlik, Dürzîlik, İsmâiliyye ve Nusayrîlik'te de bu inanca rastlanmaktadır.⁹⁵ Bu inanç, antik dönemlerden günümüze gelene kadar farklı kültürlerde değişerek karşımıza çıkmaktadır.⁹⁶

Tenâsüh, Nusayrîlerin temel inanç esaslarındandır.⁹⁷ Nusayrîler kendilerinin yeniden bedenlenmeye inandıklarını ifade ederler.⁹⁸ Nusayrî şeyhlerinden Turhaner, tenâsühün hak olduğunu ve bu konuda şüpheye mahal olmadığını söylemektedir.⁹⁹ Nusayrîler, bu inançlarının Hinduizm, Budizm veya farklı bir din, mezhep ve kültürle alakasının olmadığını ve tamamen Kur'an'dan kaynaklandığını dile getirirler. Kendileri kaynağı Kur'an ve sahih hadisler olmayan hiçbir inancı kabul etmediklerini özellikle belirtirler.¹⁰⁰ Şeyh Eskiocak Hatay Alevîleri olarak kendilerinin tenâsühe kesin bir şekilde

⁹⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 490.

⁹¹ Yitik, "Tenâsüh", 40/443.

⁹² Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 56.

⁹³ Ali İhsan Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnanıcının Tenasüh İnançıyla İlişkisi* (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996), 73-74; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 216.

⁹⁴ Yeşilyurt, "Tenasüh", 699; Tenâsüh inancının tarihçesi hakkında geniş bilgi için bk. Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 48-80; Mustafa Çetin, "Kur'an Işığında Reenkarnasyon", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 24; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 210; Onarlı, *Arap Alevîliği (Nusayrîler)*, 231; Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 175.

⁹⁵ Yitik, "Tenâsüh", 40/441; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 215; Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnanıcının Tenasüh İnançıyla İlişkisi*, 186; Emrullah Fatış, "Akli ve Nakli Açından Reenkarnasyon (Tenâsüh)", *Hikmet Yurdu* 9/17 (2016), 149-150; Baloğlu, reenkarnasyonu savunan kişi veya mezheplerin görüşlerinde şu ortak özelliklerinin olduğunu ifade etmektedir. "1) Ruhlar sonsuza kadar bir bedenden diğerine intikal eder. 2) İnsanlar için sevap ve ceza ahirete değil bu bedenlerde gerçekleşir. 3) Ameli iyi olanlar mükâfatlarını bir dahaki yaşamlarında daha güzel suretlerde/bedenlerde gelmek ve en sonunda meleklik ve nebilik mertebesine ulaşmakla görürler. İçinde buldukları rahatlık, sürur, ferahlık, genişlik vs. önceki bedenlerindeki güzel amellerin karşılığıdır. 4) Kötü amel işleyenler ise cezalarını hayvan, bitki ve cansız varlıklara intikal etmek suretiyle görürler. Karşılaştıkları hüznün, gam, keder, külfet, elem, hastalık vb.durumlar ise önceki hayatlarındaki kötü amellerin karşılığıdır. 5) Devirler sonsuz olarak tekerrür eder, gider. Bu dünya hayatı sonsuzdur. Mead, ba's, cennet ceheennem yoktur. Mead kişinin ölümü, bas ruhun/nefisin bir başka bedeninde doğması; cennet kişinin hayatındaki iyilikler, güzellikler; Ceheennem de kötülükler, çirkinliklerdir. 6) İnsanlar ve hayvanlar dahil, bütün canlılar teklif makamındadırlar; Allah'ın emirlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Hayvanlar da dahil bütün canlılara peygamberler gelmiştir ve gelmeye devam edecektir." Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 265-266.

⁹⁶ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevîleri)*, 99; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 211.

⁹⁷ Öz, "Nusayriyye", 190.

⁹⁸ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 169; Aydın, *Günümüz Alevî, Bektâşi, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderleri*, 466.

⁹⁹ Mahmut Nedim Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi* (b.y.: y.y., t.y.), 135.

¹⁰⁰ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 112; Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 261; Şerafettin Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar* (Adana: Koza Matbaacılık, 2007), 125.

inandıklarını söyler. Tenâsühün eski inançlarda var olduğunu ve yeni bir şey olmadığını ifade eder. Ona göre her doğan nasıl ki ölmekte ise her ölen de aynı şekilde yeniden doğacaktır.¹⁰¹ Kendisiyle görüşme yapılan Nusayrîlerden Hasan Atıcı, Kıyamet gününe de tenâsühe de inandıklarını ifade eder. Tenâsüh fikrini Hint felsefesinden aldıkları şeklindeki görüşün kesinlikle doğru olmadığını bilakis bu konuyu Kur'an'dan aldıklarını ifade eder. Devamla “Haksızlık yaparsak bunun hesabını vermek için kıyamete kadar beklemeyeceğiz. Yeniden bedenlenme sayesinde suçun hesabı verilecektir.” demektedir.¹⁰² Şeyh Mullaoğlu, tenâsühün duyularımız ötesinde bir gizem olduğunu, bu konunun derinini düşünmeden bu olayı anlamamanın zor olduğunu ifade eder. O, Kur'an'ın derin te'vili içerisinde, evrenin içinde tenâsüh gizine benzer birçok gizler de somutlaşmıştır. Tenâsüh evrenin bir sırrıdır ve bir gün mutlaka başka gizler gibi bu husus da netleşecektir.¹⁰³

Kur'an'da herhangi bir ayette ölen bir insanın tekrardan yeni bir bedenle dünyaya geleceğine yani tenâsühün varlığına dair açık bir hüküm geçmemektedir.¹⁰⁴ Bundan ötürü Kur'an-ı Kerim'e göre tenâsühün kabulü mümkün değildir. Tenâsüh görüşüne inananlar ahiret inancını yok saymakta ve ahiret günü gerçekleşecek sevap ve cezanın bu dünyada gerçekleşeceğini iddia etmektedirler.¹⁰⁵ Kur'an ayetleri bütüncül ele alındığında tenâsühün kesin bir şekilde reddedildiği müşahede edilir. Ahiret inancı İslâm'ın temel inanç esası olduğundan Kur'an'da tenâsühü açıkça destekleyen ayetler bulunmamaktadır.¹⁰⁶ İslâm âlimlerinin büyük bir kısmı da ahiret inancıyla çeliştiği ve dinin ilkelerine aykırı olduğu için tenâsühü kabul etmezler.¹⁰⁷ Ayrıca itikadî İslâm mezheplerinin çoğunluğu da tenâsühü reddetmektedir. Bu reddetmede sorumluluk prensibi ve ruhun birliği belirleyici olan esaslardandır.¹⁰⁸

Nusayrîler, tenâsühe inanmanın kıyamet gününe olan inançlarını ortadan kaldırmayacağını ifade ederler. Kıyamet gerçektir ve kıyamete kadar insanın bedenleşme süresinde yaptıklarından ötürü kendisinden hesap sorulacaktır.¹⁰⁹ Şeyh Eskiocak tenâsüh

¹⁰¹ Er, “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevîleri”, 288.

¹⁰² Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 101.

¹⁰³ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 168.

¹⁰⁴ Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 148.

¹⁰⁵ Fatiş, “Akli ve Nakli Açından Reenkarnasyon (Tenâsüh)”, 152; Vahdi Boydaş, “Ruh Göçü (Reenkarnasyon)”, *Diyanet İlmî Dergi XXXI/2* (1995), 43.

¹⁰⁶ Yeşilyurt, “Tenasuh”, 704.

¹⁰⁷ Mehmet Bulgen, Baloğlu Adnan Bülent, “Tenâsüh (İslâm Düşünce Tarihinde)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/444; Tozlu, Ürkmez, *Nusayrîler*, 43; Fatiş, “Akli ve Nakli Açından Reenkarnasyon (Tenâsüh)”, 162.

¹⁰⁸ Bulgen, vd., “Tenâsüh (İslâm Düşünce Tarihinde)”, 40/443.

¹⁰⁹ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 112.

olayının bilimsel olarak açıklanamayacağını ifade eder. Bu konudaki inançları için tek kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an bitmek bilmeyen sırlara ve tükenmez harikuladeliklere sahiptir. Kur'an'ın bu konuda ne dediğinin araştırılması, insanın tekrar dünyaya gelmesinin Kur'an'a uygunluğunun hassas bir şekilde incelenmesi gerekir.¹¹⁰ Örneğin Vâkıa sûresi 60. ve 61. ayette, “*Sizin yerinize benzerlerinizi getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik.*” buyrulmakta ve Nusayrî şeyhleri bu ayeti insanların kesin olarak dünyaya tekrar geleceğine ancak bilemeyeceği bir yaratılışla var edileceğine dair bir delil olarak kullanırlar.¹¹¹ Eskiocak da bu ayetlerde anlatılan ilk yaratılışı insanın bildiğinin belirtildiği, ayrıca ikinci bir yaratılıştan bahsedildiğini ve bizim bilmediğimiz bir şekilde tekrar yaratılıp var edileceğimizin anlatıldığını ifade eder.¹¹²

Nusayrîlere göre Kur'an'da insanın dünyaya tekrar geldiğine dair birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Yûnus sûresi 4. ayette “*Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra, iman edip salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırmak için onu (yaratmayı) tekrar eder.*” ve aynı sûrenin 34. ayetinde “*De ki: “Allah’a koştuğunuz ortaklarınızdan, başlangıçta yaratmayı yapacak, sonra onu tekrarlayacak kimse var mı?”* bu husus anlatılır. Yine Ankebût sûresi 19. ayette “*Onlar, Allah’ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığını, sonra onu nasıl tekrarladığını görmüyorlar mı? Şüphesiz bu, Allah’a göre kolaydır*” ve Burûc sûresi 13. ayette de “*Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrarlar.*” buyrulmaktadır.¹¹³ Uluçay, bu ve benzeri ayetlerin hepsinin yeniden bedenlenmeye delalet etmekte olduğunu ve Nusayrî din adamlarının bu hakikati yüzyıllardır ifade ettiklerini söyler.¹¹⁴ Şeyh Mullaoğlu da bu ayetlerin tenâsühün gerçekleşeceğini, yaratıkların tekrar yaratılacağını ve onların dönüşlerinin gerçekleşeceğini apaçık şekilde ifade ettiğini söyler.¹¹⁵

Sinanoğlu'nun Nusayrî bir din adamından aktardığına göre; “Allah Kur'an'da Yahudiler için onları maymunlara ve domuzlara çevirdik. Ayrıca Vâkıa sûresi 59., 60., ve 61. ayetlerde “*Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz? Sizin yerinize benzerlerinizi*

¹¹⁰ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 41.

¹¹¹ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 46.

¹¹² Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 61.

¹¹³ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 48-49; Reenkarnasyona delil olarak kullanılan ayetlere dair değerlendirmeler için bk. Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 118-136.

¹¹⁴ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 113.

¹¹⁵ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 176-181.

getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik. (Bu konuda) bizim önümüze geçilmez.” ve Bakara sûresi 27. ayette de “Ölüydünüz, sizleri diriltti. Sonra öldürecek, sonra tekrar diriltecek ve sonunda ona döndürüleceksiniz. Öyleyken Allah’ı nasıl inkâr edersiniz.” buyrulur. Biz Kur’an’ın daha başka ayetlerinde de görüyoruz ki ruhun değişmesinden bahsedilmektedir. Fakat bu daha çok bir şüphe halinde kalmıştır.¹¹⁶ Burada ifade edilenlere bakıldığında Nusayrîlerin tenâsüh inançlarını bazı ayetleri te’vil etmek suretiyle temellendirmeye çalıştıklarını görmekteyiz.

Şeyh Eskiocak, Allah’ın bazı insanları methettiğini ve sadece bir defa öldürdüğünün ayetlerde anlatıldığını ifade eder. Örneğin Duhân sûresi 51, 52, 53 ve 56. ayetlerde “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar.” ve “Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Allah, onları cehennem azabından korumuştur.” Kâfirler içinse bir kereden fazla öldükleri ayetlerde anlatılmaktadır. Mü’min sûresi 11. ayette “Onlar da şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten) bir çıkış yolu var mı?” Rûm sûresi 11. ayette “Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder. Sonra da yalnız O’na döndürüleceksiniz.” ve aynı sûrenin 27. ayetinde “O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu, O’na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce ve eşsiz sıfatlar O’nundur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” buyrulmaktadır. Bu ayetler Allah’ın mahlûku yaratıp öldürdükten sonra tekrarladığını açık bir şekilde anlatmaktadır. Eskiocak burada ifade edilen ayetlerden hareketle insanların öldükten sonra yeni bir hayata başladıklarının anlatıldığını söyler.¹¹⁷

Nusayrîler, tenâsüh düşüncesini delillendirmede akli bazı değerlendirmelere de başvururlar. Şeyh Eskiocak’a göre insanlar yaratılış amaçları için dünyaya sadece bir defa gelmekle tekâmül edememektedirler. Bundan ötürü ruhun yeni bir bedende dünyaya tekrar gelmesi akıl ve mantık sahiplerince kabul edilmelidir.¹¹⁸ Burada tekâmül ile kastedilen

¹¹⁶ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 200-201; Çetin, Kur’an’da tenâsüh inancının varlığına dair ayetlerin bulunduğu ve bu ayetlerin te’vilene dair olmak üzere; “Tenâsüh inancına kayanlar genellikle, Kur’an-ı Kerim’i bütünlük mozaiği içinde değerlendiremeyenler ve ahirete sağlam bir şekilde inanmayanlardır. Bunlar, ayetlerin siyak ve sibakına, bir başka ifade ile sözgelimine dikkat etmeden, üstünlük anlam çıkarmaya yeltenen kimselerdir. Onların yanlış yorumladıkları ayetler çoğunlukla, birden çok diriltme ve öldürmeden söz eden ayetlerdir. Kur’an yorumunda uzman olmayan bazı insanlar, bu ayetleri kendi yanlış düşüncü ve dar görüşleri doğrultusunda te’vil etmeye çabalamakta ve Kur’an’da reenkarnasyon inancına yer verilebileceği iddiasında bulunmaktadır.” konu hakkında görüşlerini ifade etmektedir. Çetin, “Kur’an Işığında Reenkarnasyon”, 26.

¹¹⁷ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*, 62-63.

¹¹⁸ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur’ândaki Reenkarnasyon*, 48; Turhaner, *Allah’ın Mezheplerle Mücadelesi*, 134.

varlıkların bilgilenmesi ve şuurlanması halidir. Maddi ortamların (dünya hayatı) her biri bir tekâmül yeri olduğundan bu tür ortamlarda varlıklar yaşamak suretiyle bilgi ve şuurlarını genişletmektedir.¹¹⁹ Kur'an'da verilen bazı misallere göre kimi insanlara “cennete gir” denilerek mükâfatlandırılmış, bazılarına “aşağılık maymunlar olun” denilerek ceza verilmiştir. Bazılarında “taş ya da demir olun” denilerek şiddetli bir azaba uğratılmış, bazılarında da yeniden dünyaya gönderilip kendilerine yeni bir fırsat verilerek yaşamın amacı olan tekâmülü tamamlamak için fırsat verilmiştir. Böylelikle Allah'ın mutlak adaleti tamamlanmış olur.¹²⁰ Eskiocak'a göre İsrâiloğulları'ndan bazı insanlar, Allah'a ve Peygamberlerine itaatsizliklerinden ötürü mesh edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin emirlerini dinlemeyenlerin maymun ve domuz şekline döndürüldüğünden bahsedilir. A'râf sûresi 166. ayette “*Yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeye yanaşmayınca da onlara “aşağılık maymunlar olun” dedik.*”¹²¹ bu hususa işaret edilmektedir. Eskiocak bu duruma (mesh) bazı kimselerin itiraz ettiklerini ve bir insanın hayvan kılığına giremeyeceğini iddia ettiklerini söyler. O, kötü amelleri olanların yakıcı ateş azabının olduğu cehenneme gideceklerini kabul ettiklerini ifade ettikten sonra tenâsühün akli ölçülere uygunluğunu anlatmak için “Acaba hangisi mantıklı, cehennemde yanmak mı hayvan kılığına geçmek mi? Acaba seçme şansı olsaydı insanlar hangisini seçerdi?”¹²² demek suretiyle bu konudaki görüşünü bu kıyas üzerine ortaya koymuştur.

Ruh göçüne inananlar yeni hayatlarının her birinde biraz daha yetkinleşmeye doğru ilerlediklerini kabul ederler. Bundan dolayı ölüm bir yok oluş değil bir halden diğerine geçiş için bir vasıta gibidir.¹²³ Ruh en son haline gelebilmek için birçok şekilden ve bedenden geçmelidir. Şekil ile kastedilen hayvan bedeni veya insan bedenidir. Ruhun göçü ile ilgili çeşitli sayılarda şekillerden bahsedilmektedir.¹²⁴ Ruhun intikal edeceği yeni bedenin hangisi olacağı kişinin ölmeden önce işlediği amellere göre belirlenmektedir. Bu durum rastgele olmayıp bir neden-sonuç ilişkisine göre gerçekleşmektedir.¹²⁵ Ruhun insan bedenine girmesi nesh, hayvan bedenine girmesi mesh, bitkilere girmesi resh ve cansız varlıklara

¹¹⁹ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 212.

¹²⁰ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 61-62.

¹²¹ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 16.

¹²² Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 140-141.

¹²³ Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 249.

¹²⁴ Ahmet Beşe, “İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayrîler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 175.

¹²⁵ Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnançının Tenasüh İnançıyla İlişkisi*, 70-71.

girmesine ise fesh adı verilir.¹²⁶ Şeyh Mullaoğlu bu dört dereceye “vesh” derecesini ekler ve tenâsüh-sonucu bazı ruhların da haşerâtın bedeninde tekrardan dünyaya geleceğini ifade eder.¹²⁷

Nusayrîlere göre olgunlaşmamış ruhlar ölümden sonra sorgudan geçirilir. Bir süre cezalandırmanın akabinde Allah'ın dilemesiyle tekrardan dünyaya gelirler. Burada amaç ruhun olgunluğa ulaşmasını sağlamaktır.¹²⁸ Tanrı insanın gerektiği kadar ceza çekmesine kani olduktan sonra kişi önceki yaşamdan daha üst seviyelerde bedenlerle dünyaya gelir.¹²⁹ Allah'ı inkâr eden kişi kafir olup ölüm esnasında bu kişiye şeytan farklı şekillerde görünür. Erdoğan Başaran, Taberânî'nin Allah'ı inkâr edenin göreceği cezanın beş dereceden (nesh, fesh, mesh, vesh ve resh) oluştuğunu ifade ettiğini aktarır. Kişi bu derecelerin hepsinde ceza görecektir. Taberânî insanoğlunun yaptığı kötülüklerin tam karşılığının bu olduğunu ve bu derecelerde çekilen cezalardan sonra kişinin nihayetinde gölgeye dönüşeceğini söyler. Böyle bir kişi diğer inkârcılarla birlikte kıyamet kopana kadar gölgeler âleminde kalacaktır. Mümin bir kişinin ölüm esnasında canı melekler tarafından alındıktan sonra hayat ırmağına götürülür. Melek bu kişiye farklı bir bedene yerleşmesi için telkinde bulunur. Böylece kişi yeni bir bedenle dünyaya döndürülür.¹³⁰

Nusayrîlere göre reenkarnasyonun asıl amacı tanrının insanlara iyi bir kul olmaları için onlara birden çok fırsat vermesidir.¹³¹ Ruhlar dünyaya tekâmül için gelirler. Ruh, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmalı ve buna göre de amelde bulunmalıdır. Allah bu ruhları mükâfatlandırarak tekâmül yoluna iletir. Allah'ın emirlerine uymayanlar ise Allah tarafından cezalandırılır ve daha aşağı seviyelere düşerler.¹³² Nusayrî inancında asıl olan ruhtur. Ruhlar insan bedeninde dünyaya geldiğinde Allah'a itaat eder ve dinlerinin emirlerini hayatlarında uygularlarsa öldükten sonra tekrar insan bedeninde gelirler. Nusayrî inancına göre ruh her seferinde bir cesede geçecektir. Sadece bir kere dünyaya gelen ruh bu gelişle cenneti veya cehennemi hak edemez. Defalarca dünyaya gelişten

¹²⁶ Fatiş, “Akli ve Nakli Açından Reenkarnasyon (Tenâsüh)”, 148; Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 38-39; Yeşilyurt, “Tenasüh”, 700; Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*, 99; Boydaş, “Ruh Göçü (Reenkarnasyon)”, 34.

¹²⁷ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 168-169; ayrıca bk. Erdoğan Başaran, “Nusayrî-Alevî İnancında Tecellî Konusu”, 560.

¹²⁸ Türk, *Anadolu'nun Gizli İnanç Nusayrîlik*, 259.

¹²⁹ Keser, *Nusayriler: Arap Aleviliği*, 57.

¹³⁰ Erdoğan Başaran, “Nusayrî-Alevî İnancında Tecellî Konusu”, 560.

¹³¹ Seyit, *Nusayrîlik'te Âhîret İnanç*, 55.

¹³² Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 112.

sonra cennet ve cehennem insan için bir hak olur.¹³³ Nusayrî şeyhlerinden Tahsin Yılmaz, Allah'ın adaletinin sağlanması için insanın defalarca dünyaya gelmesi gerektiği söyler. İnsan bu gelişlerinde mükemmelliğe ulaşırsa artık dünyaya gelmez.¹³⁴

Nusayrîlik'te tenâsüh inancının Allah'ın adaletinin bir gereği olduğuna inanılır.¹³⁵ Tenâsühün inkârı Allah'ın zulümle ithamı anlamına gelmektedir.¹³⁶ Nusayrî şeyhi Şerafettin Serin;

Dünyada meydana gelen musibetler, gök ve yer afetleri insanların günah işlemesi nedeniyle olmaktadır. İnsanların dünya hayatına bakıldığında aralarında birçok noktada farklılıkların olduğu, haliyle insanların hayatlarında eşitlik olmadığı bir hakikattir. Doğru davranan ve iyi amellerde bulunan insanlarla kötü davranan, cahil, zalim ve fâsık insan arasında eşitlik yoktur. Allah'ın adil olduğunu ifade eden ayetlerde (Yûnus sûresi 44. ayette “*Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler.*” ve Nisâ sûresi 79. ayette “*Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindedir.*”) buyrulduğu üzere dünya hayatında eşitlik olmama nedeni ruhların muhtelif amellere sahip olmasıdır. Bundan ötürü ruhun ikinci kez doğumu amelene göre olacaktır. Yani iyi amellere sahip kişinin ruhunu Allah, iyi yerde ve yörede yaratmayla mükâfatlandırır. Aynı şekilde kötü amellere sahip kişinin ruhu da kötü yerde ve mahrumiyet bölgelerinde yoksulluk işkencesi ile doğar ve bu hal üzere ömür sürer.¹³⁷

Nusayrîlere göre insanların dünya hayatında sahip olduğu farklılıklar, eşitsizlikler örneğin zengin-fakir olmak gibi, tenâsüh inancı sayesinde giderilmiş ve insanlar arasında eşitlik sağlanmış olur. Aksi takdirde doğuştan gelen anormal haller, onlara göre açıklanamaz; fakir, çirkin, hasta, sakat veya muhtaç olarak yaşamını sürdürenlerin suçunun ne olduğu sorusu yanıtızsız kalır.¹³⁸ Allah, adaleti gereği suçu olmayan hiçbir kişiyi cezalandırmaz. Muhtaç, sakat, fakir, hasta, çirkin vb. şekillerde dünyaya gelen insanların bu yaşamlarından önce bir hayat yaşamadan biraz önce sayılan durumlara maruz kalmaları Allah'ın adaletine uygun değildir.¹³⁹ Eskiocak, çocuk yaşta ölenlerin kendilerine bir yaşam şansı verilmediği için imtihandan geçirilmediklerini ve akibetlerinin ne olacağına dikkatleri çeker. Cennet için iyi amellerin ve cehennem için kötü amellerin işlenmesi gerekmektedir. Allah hiçbir kişiye zulmetmez. Bu durumdaki çocuklar hem dünya hayatını hem de ahireti

¹³³ Aydın Durdu, “Hatay Nusayrîlerinde Eren İnanıcı ve İnanç Merkezleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 256; Aydın, *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderleri*, 465.

¹³⁴ Er, “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevîleri”, 288.

¹³⁵ Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, 131; Arpa - Ertas, “Bâtınî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik”, 298.

¹³⁶ Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 125.

¹³⁷ Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 95-96; bk. Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 131.

¹³⁸ Türk, *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrîlik*, 259.

¹³⁹ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 43-44.

kaybetmiş olmaktadır. Akıl ilkeleri çerçevesinde düşünüldüğünde erken yaşta ölen çocukların hak ettikleri bir ceza nedeniyle bu duruma gelmiş olmaları gerekmektedir.¹⁴⁰ Hasta veya çeşitli şekillerde engelli olarak dünyaya gelenler daha önceki yaşamlarında yaptıkları günahlardan dolayı bu şekilde yaratılmışlardır. Küçük yaşta vefat edenler yeni bir yaşamla dünyaya gönderilip imtihan edilerek ödül veya cezaya tabi tutulurlar.¹⁴¹

Nusayrîler adaletin, eşitliğin ve barışın olmadığı bir dünyada reenkarnasyon inançları sayesinde bu esasların sağlanabileceğine inanırlar. Ayrıca kişi reenkarne olacağına inandığından hayatta karşılaştığı kötülüklerin ve adaletsizliklerin yeniden bedenleneceği hayatında biteceğine inanır. Bundan ötürü ölümden korkma azalmakta ve insan hayata daha bir umutla bakıp mutlu olabilmektedir.¹⁴²

Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında geçiş olarak da kabul edilen ölüm Nusayrîlere göre şekil değiştirmek ve bir yerden başka bir yere intikal etmektir. Ölümden sonra hiçbir şey yok olmamakta ve bir şekilden başka bir şekle geçmektir.¹⁴³ Ölümle birlikte cisimden/bedenden ayrılan ruh yeni bir cesede/libasa girer. Bu ceset kişinin dindar olup olmamasına göre değişmektedir. Nusayrîlere göre mümin, yıldızlar arasında bulunan konuma gelmeden önce yedi kere dönüşüme uğrar.¹⁴⁴ Burada şart olan husus, mümin bir Nusayrî'nin inancının gerektirdiği şekilde yaşamını devam ettirmesidir. Bunun sonucunda kişi yedi tane değişime uğrar ve yıldızlar arasında kendisine ait yere geçer.¹⁴⁵ Ölüm yeni bir doğuşun başlaması ve yeni bir yaşamın başlangıcı anlamına gelir. Bunun içindir ki cenaze törenlerinde şeyh, ölen kimseye yeni hayatında haram yememesi ve iyi bir hayata sahip bir Nusayrî olması için telkinde bulunur.¹⁴⁶

Nusayrîler, kâinatın yaratılışı esnasında kendilerinin birer yıldız olduklarını ancak işledikleri günahlar yüzünden Allah tarafından yeryüzüne gönderildiklerine inanırlar.¹⁴⁷ Nusayrîler, kendilerini diğer insanlardan üstün görürler. Çünkü kendi inançlarında olan herkes Allah tarafından seçilmiş olanlardır. Bu düşüncelerin bir sonucu olarak mükâfat ve cezalandırılmalarının kendileri için diğer insanlarla aynı düzeyde olmadığını iddia

¹⁴⁰ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 44.

¹⁴¹ Seyit, *Nusayrîlik'te Âhiret İnanç*, 56.

¹⁴² Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 288.

¹⁴³ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 50; Seyit, *Nusayrîlik'te Âhiret İnanç*, 51.

¹⁴⁴ Öz, "Nusayriyye", 190.

¹⁴⁵ Arpa - Ertuş, "Bâtîni Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", 298.

¹⁴⁶ Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 57.

¹⁴⁷ Tozlu, Ürkmez, *Nusayrîler*, 43; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasül (Reenkarnasyon)*, 248; Baloğlu, *İslam ve Reenkarnasyon*, 94; Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 258; Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 55; Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları Nusayrîlik*, 258.

ederler.¹⁴⁸ Dünya hayatında Nusayrî olarak yaşayan kişi insanlar içerisinde en üst makamda bulunur.¹⁴⁹ Kendilerini nur ve nûrânî yıldızlar olarak gören Nusayrîler, kendilerinin taat ve günahattan azat edildiklerine inanırlar. İçmeyen, yemeyen ve bazı bedensel ihtiyaçlardan beri olarak Hz. Ali'ye bakan şekilde tasvir edilen durumlarının 7077 sene 7 saat devam ettiğine inanırlar.¹⁵⁰

Nusayrîlere göre kendileri ölümden sonra yıldızlar âlemine ve gökyüzündeki gezegenler arasında bulunan Naîm cennetine gideceklerdir.¹⁵¹ Günahkâr bir Nusayrî'nin ruhu dünyaya Hristiyan, Yahudi veya Sünni müslüman hüviyetine tekrardan gelmektedir. Hz Ali'yi tanımamış bir kişi ise hayvan bedeninde dünyaya gelir. Yedi aşamayı tamamlayan Nusayrî ruhları daha önceden indikleri yıldızlara tekrardan yükselmiş olurlar.¹⁵² Nusayrîler tanrının emirlerine uygun bir hayat sürerlerse bu maddi bedenden kurtularak yükselecekler ve nihayetinde nur haline geleceklerdir.¹⁵³ Nusayrîlerin ahiret inancına göre kâfirlerin dünyaya yeni bir bedenle gelişleri çağlar boyunca sürmektedir. On ikinci imam Mehdî bu duruma son vererek bunları insan suretine çevirir ve öldürür.¹⁵⁴

Sonuç

Nusayrîlik, itikadî İslâm mezhepleri içerisinde gulat-ı Şiâ'dan sayılan, bâtınî te'villere dayanan eklektik bir mezheptir. Fikirlerinin temelinde tanrının Hz. Ali'nin bedenine hulûl ettiğine dair olan inanç bulunmaktadır. Ancak kendileri bu görüşü kabul etmemekte ve Hz. Ali'nin Hz. Muhammed ile aynı nurdan yaratıldığını ve evlilik derecesinin çok yüksek olduğunu iddia etmektedirler. Nusayrîler, İslâm'daki ahiret inancından tamamen farklı görüşlere sahiptirler. Aslında itikadî İslâm mezhepleri gibi ahiret inancına sahip olmakla birlikte konuya dair görüşlerini incelediğimiz Nusayrîler, tenâsüh görüşleriyle farklı bir inanca sahip olduklarını göstermektedir. Cennet ve cehennem var olduğuna inanmakta ayrıca cennet ve cehennem tamamen sembolik ve kişinin yaşadığı bir iç hal olduğu, ödül ve cezanın bu dünyada gerçekleşeceği, dünyaya bir kere gelmekle cennetin hak edilemeyeceği, bundan ötürü kişinin ruhunun enkarne olması gerektiğine inanırlar. Ölen insanın ruhunun amelîne göre tekrardan bedenlenmek suretiyle dünyaya gelmeye devam

¹⁴⁸ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 594.

¹⁴⁹ Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 57.

¹⁵⁰ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 41.

¹⁵¹ Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 54.

¹⁵² Bulğen, Baloğlu, "Tenâsüh (İslâm Düşünce Tarihinde)", 40/443; Çetin, "Kur'an Işığında Reenkarnasyon", 25; Vaux, "Tenâsüh", 12/159.

¹⁵³ Keser, *Nusayrîler: Arap Alevîliği*, 55.

¹⁵⁴ Üzümlü, "Nusayrîlik", 33/272.

etmesiyle ahiret hayatında gerçekleşecek olan ödül ve cezanın bu dünyada vuku bulacağına inanırlar. Ruh insandan insana, insandan hayvana ve insandan bitkiye geçebileceği için kişi dünya hayatında mümin bir Nusayrî olarak yaşamını sürdürmeye gayret etmelidir. Nusayrîler, inançlarının gereklerine uygun bir ömür sürmekle sonraki yaşamlarında daha iyi şartlarda bir dünya hayatına kavuşacaklarına inanırlar. İnsanın farklı bedenlerle defalarca dünyaya gelmesindeki maksat ruhun olgunluğa ulaşmasıdır. İyi bir Nusayrî olmak için sarf edilen gayretler sonucu defalarca tenâsühe uğrayan kişinin ruhu gökteki yıldızlardan olup meleklerden biri olana kadar dünyaya gelmeye devam edecektir.

Kaynakça/Reference

- Arpa, Abdulmuttalip - Ertaş, Kasım. “Bâtınî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 289-304.
- Arslan, Hatice. “Klâsik Nusayrî Eserlerinde Tanrı Düşüncesi” Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 35 (2017), 463-476.
- Aydın, Ayhan. *Günümüz Alevî, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî. *el-Fark beyne'l-firak ve beyânü'l-firkati'n-nâciye minhüm*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004.
- Baloğlu, Adnan Bülent. *İslam ve Reenkarnasyon*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2016.
- Beşe, Ahmet. “İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayrîler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 159-182.
- Boydaş, Vahdi. “Ruh Göçü (Reenkarnasyon)”. *Diyanet İlmî Dergi* 31/2 (1995), 33-44.
- Bulğen, Baloğlu, Mehmet, Adnan Bülent. “Tenâsüh (İslâm Düşünce Tarihinde)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/443-446. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bulut, Halil İbrahim. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Bulut, Halil İbrahim. “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik”. *Ortadoğu Yıllığı* 7/7 (ts.), 579-614.
- Çetin, Mustafa. “Kur'an Işığında Reenkarnasyon”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 23-30.
- Durdu, Aydın. “Hatay Nusayrîlerinde Eren İnanıcı ve İnanç Merkezleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 255-266.
- Er, Piri. “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayrîler) ve İnanç Esasları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik özel sayısı (2010), 277-290.
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. “Er-Risâletü'l-Numâniyye Eseri Doğrultusunda Nusayrî-Alevî İnanıcında Tevhid İlkesinin İzahı”. *e-Makâlât: Mezhep Araştırmaları* 14/2 (2021), 948-969.
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. “Nida'dan Takiyye'ye: Nusayri-Alevî İnanıcında Nida ve Takiyye Uygulaması”. *Eskiye: Sosyal Bilimler Dergisi* 46 (2022), 53-71.
- Erdoğdu Başaran, Reyhan. “Nusayrî-Alevî İnanıcında Tecellî Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 550-563.

- Eskiocak, Nasreddin. *Gerçek İnsanlık ve Din*. İstanbul: Can Yayınları, 2006.
- Eskiocak, Nasreddin. *İlk Alevi Kimdir*. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Eskiocak, Nasreddin. *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfî'l-musallîn*. 2 Cilt. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye, 1950.
- Fatiş, Emrullah. "Akli ve Nakli Açından Reenkarnasyon (Tenâsüh)". *Hikmet Yurdu* 9/17 (2016), 145-173.
- Fettah, İrfan Abdülhamid. "Nusayriyye". çev. Avni İlhan. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 329-361.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslâm Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlâhiyât Vakfı Yayınları, 2011.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. Kum: Neşru Edebi'l-Havze, 1985.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylani. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1961.
- Keser, İnan. *Nusayriler: Arap Aleviliği*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2002.
- Kubat, Mehmet. *İslâm Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2014.
- Massignon, Louis. "Nusayrilik". *İslâm Ansiklopedisi*. 9/365-369. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Mullaoğlu, Memet. *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*. Onur Ofset: Hatay, 2006.
- Nevbahtî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Mûsâ. *Fıraküş-Şîa*. ed. Seyyid Muhammed Al-i Bahrî'l-Ulum. Necef: el-Mektebetü'l-Murtazaviyye, 1936.
- Onarlı, İsmail. *Arap Aleviliği (Nusayriler)*. İstanbul: Etik Yayınları, 2006.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze Şîilik ve Kolları*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.
- Öz, Mustafa. "Nusayriyye". *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler*. 181-193. İstanbul: Ensar Yayınları, 1999.
- Palabıyık, M. Hanefi. "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 19-48.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Serin, Şerafettin. *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*. Adana: Koza Matbaacılık, 2007.
- Sertel, Ergin. *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*. Ütopya Yayınevi: Ankara, 2005.

- Seyit, Büşra Meryem. *Nusayrılık'te Âhîret İnanıcı*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Sinanoğlu, Abdulhamit. "Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrilerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri". *İlâhiyat Fakülteleri Kelâm Anabilim Dalı Sempozyumu (Günümüz İnanç Problemleri)*. 319-326. Erzurum: y.y., 2001.
- Sinanoğlu, Abdülhamit. *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batınlık Örneği)*. Konya: Esra Yayınları, 1997.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Milel ve'n-nihal*. thk. Emir Ali Muhenna, Fâur Ali Hasan. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1993.
- Şenzybek, Aytekin. "Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri". *e-Makâlât: Mezhep Araştırmaları* 6/2 (2013), 469-493.
- Tavil, Muhammed Emin Galip. *Nusayriler Arap Alevilerin Tarihi*. çev. İsmail Özdemir. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2000.
- Topaloğlu, Bekir. "Ahiret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/543-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Tozlu, Ürkmez, Naim, Selahattin. *Nusayrîler: Tarih, İnanç, Edebiyat ve Kaynakça*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Turan, Ahmet. "Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 5-18.
- Turhaner, Mahmut Nedim. *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*. b.y.: y.y., t.y.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. "Reenkarnasyon". Erişim 18 Mayıs 2023. <http://www.sozluk.gov.tr>
- Türk, Hüseyin. *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrılık: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Türk, Hüseyin. "Nusayrîlerde Hızır İnanıcı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 225-242.
- Türk, Hüseyin. "Nusayriliğin Tarihi Kökeni ve Gelişmesi". *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi* 17 (2018), 51-73.
- Uluçay, Ömer. *Nusayrılık: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*. Adana: Gözde Yayınları, 2011.
- Uyar, Mazlum. "Nusayrılık". *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. ed. Hasan Onat - Sönmez Kutlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Üzüm, İlyas. "Nusayrîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/270-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Üzüm, İlyas. "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 173-187.

Vaux, Bernard Carra De. “Tenâsuh”. *İslâm Ansiklopedisi*. 12/158-159. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.

Yeşilyurt, Temel. “Tenasüh”. *Kelam El Kitabı*. ed. Ramazan Altıntaş - Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, ts.

Yitik, Ali İhsan. *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnanıcının Tenasüh İnancıyla İlişkisi*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.

Yitik, Ali İhsan. “Tenâsüh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/441-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.